

УДК 581.9 (477)

Володимирець В. О., к.б.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне),
volodymyretsvo@ukr.net

ВИДИ ФІТОБІОТИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ (2009 р.)

На території Рівненської області із Червоної книги України зростають 85 видів судинних рослин із 35 родин і 3 відділів, а також 7 видів мохів, 4 види водоростей та 5 видів грибів. Для судинних рослин проаналізовано розподіл за фізико-географічними областями та категоріями раритетності. Найбільше раритетних видів зростає у межах Волинського Полісся та Волинської височини. Найбільшу частку у флорі області становлять вразливі види. Розглянуті загальні аспекти охорони раритетних видів флори.
Ключові слова: раритетні види рослин, Червона книга, природоохоронний статус, категорії раритетності, поширення, фізико-географічні області, Рівненська область.

Збереження біорізноманітності необхідно здійснювати на усіх рівнях її існування, як у глобальному, так і в регіональному масштабах. У хорологічному відношенні саме місцевий і регіональний рівні різноманітності живого є базовими, й саме з них розпочинається безпосереднє вивчення біоти та розробка біосозологічних заходів із тісною прив'язкою до конкретної місцевості. Це відповідає основним положенням національної Концепції [1] та Програми збереження біологічного різноманіття України [2].

Одним із практичних напрямків збереження та охорони біорізноманіття є створення так званих червоних списків або червоних книг, у які заносяться раритетні види організмів. Поняття «раритетний вид» у сучасній біосозологічній науці найчастіше розглядається у широкому розумінні, із включенням сюди усіх видів біоти, що з тих або інших причин підлягають охороні на певній території. У практиці охорони живого, виходячи з відповідних критеріїв, використовуються різні категорії раритетності. Занесення конкретного виду до Червоної книги є юридичною процедурою, що гарантує йому законодавчий захист і відкриває шлях до проведення практичних заходів охорони, передбачених міжнародним і національним законодавством.

У 1949 р. при Міжнародній спілці охорони природи (МСОП) була

створена постійна Комісія зі зникаючих видів рослин і тварин (Survival Service Commission), що в дослівному перекладі з англійської мови означає Комісія з виживання. Із її створенням розпочався всесвітній перепис зникаючих видів флори та фауни. На підставі аналізу даних, отриманих шляхом анкетування, був сформований найважливіший міжнародний документ сучасності – постійно оновлювана Червона книга МСОП.

Сама ідея створення такої книги належить відомому англійському зоологу Пітеру Скотту (ним була запропонована назва Red Data Book). Кожна країна, на території якої існує вид, який включений у Червону книгу МСОП, несе моральну відповідальність за його збереження. У 1963 р. було опубліковане перше видання Червоної книги. У 1968 р. Комісія зі зникаючих видів рослин і тварин звернулась із закликом до вчених 40 країн організувати дослідження стану зникаючих видів організмів. Саме із цього часу у багатьох країнах почалась інтенсивна робота зі складання списків зникаючих і рідкісних видів рослин та тварин. Станом на жовтень 2009 р. загальний список Червоної книги МСОП включав майже 45 тис. оцінених видів, із яких 38% визнані такими, що перебувають під загрозою (категорії: CR – вид, який перебуває у критичному стані; EN – вид, який перебуває у небезпечному стані; VU – вразливий). Оцінка та переоцінка статусу таксонів проводиться на регулярній основі, у середньому раз на декілька років (останній «повномасштабний» перегляд списків відбувся у 2008 р.). Процес занесення та оцінки систематичних одиниць здійснюється групами експертів, які відповідають за певну таксономічну одиницю або певний географічний регіон. Нині Міжнародний червоний список МСОП (IUCN Red List of Threatened Species) є об'ємною електронною базою даних (у зв'язку з особливостями та обсягами ведення списку, сучасного паперового аналога не існує), доступ до якої відкрито для кожного у режимі он-лайн (www.iucnredlist.org).

Перше зведення у масштабах тодішнього Радянського Союзу із рідкісних і зникаючих видів рослин знайшло свою реалізацію у 1975 р. у виданні «Красная книга. Список дикорастущих видов флоры СССР, нуждающихся в охране» [3], що було підготовлене колективом авторів під редакцією видатного ботаніка сучасності А.Л. Тахтаджяна. У це видання було включено 683 види рослин, у тому числі й із території України. Воно стало основою офіційного видання «Красная книга СССР» (1978 р.) [4], до якого було внесено 444 види вищих рослин. У 1984 р. було здійснене друге видання «Красной книги СССР» [5], що значно відрізнялося від попереднього як за кількісними показниками видового складу, так і за змістом фактичного матеріалу (сюди уже було внесено 608 видів вищих рослин, 20 видів грибів і

29 видів лишайників). У ній міститься інформація про 15 видів флори, що наводились і для території Рівненської області [6].

Історія створення Червоної книги України бере початок із 1978 р., коли була опублікована праця В.І. Чопика «Редкие и исчезающие растения Украины» [7]. Вона стала основою для першого видання Червоної книги УРСР, яке було здійснене у 1980 р. До неї було включено 151 вид судинних рослин [8].

У жовтні 1992 р. Верховною Радою України було прийнято Положення про Червону книгу України. Згідно цього Положення Червона книга України є основним державним документом, у якому містяться узагальнені відомості про сучасний стан видів тварин і рослин, які перебувають під загрозою зникнення, та заходи щодо їхнього збереження і науково-обґрунтованого відтворення.

У 1996 р. було здійснене друге видання Червоної книги України «Рослинний світ», у яку вже включено 541 вид рослин і грибів (судинні рослини – 439 видів, мохоподібні – 28 видів, водорості – 17 видів, лишайники – 27 видів, гриби – 30 видів) [9].

У кінці 2009 р. вийшло із друку чергове третє видання Червоної книги України «Рослинний світ». Загальний обсяг цієї важливої й давно очікуваної праці складає 900 сторінок. Вона випущена під егідою Міністерства охорони навколишнього природного середовища України та Національної Академії Наук України. Загальна редакція видання здійснена членом-кореспондентом Національної АН України, колишнім директором Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, нашим земляком Я.П. Дідухом. Підготовка та узагальнення інформації, збір ілюстративного матеріалу й саме видання стали можливими завдяки самовідданій праці багатьох ботаніків та мікологів різних наукових і освітніх установ України. Видання підготовлено накладом 5000 примірників. Воно розраховане на державні, наукові й громадські установи та організації, навчальні заклади, спеціалістів, широкі кола природокористувачів, активістів охорони природи [10].

У третьому виданні Червоної книги України знайшли своє відображення сучасний стан видів флори та мікофлори України, що потребують охорони на загальнодержавному рівні. У нове видання включено 826 таких видів. Серед них представлено 612 видів вищих судинних рослин, 46 видів мохів, 60 видів водоростей, 57 видів грибів, 51 вид лишайників. Число видів рослин і грибів у третьому виданні, порівняно із другим, збільшилось на 285 видів. В абсолютному відношенні найбільше збільшилося число представників судинних рослин.

Для відбору видів до «Червоної книги України» був використа-

ний комплекс критеріїв, зокрема, таксономічних, хорологічних (особливості поширення в Україні та загальний ареал), популяційних (чисельність, щільність, віковий спектр, відтворення, динаміка та структура популяцій, тенденції змін популяційних параметрів), еколого-ценотичних (види, що приурочені до раритетних біотопів, яким загрожує зникнення), флорогенезисних (реліктовість видів, характерних для певних історичних епох), онтогенетичних (складний цикл розвитку, симбіотичні зв'язки з іншими організмами, наприклад, із грибами-мікоризоутворювачами; специфічний спосіб живлення, як у комахоїдних рослин, тощо), естетичних (декоративні види, що масово знищуються у природі), прагматичних (практичне значення: лікарські, технічні, культові, генофонд для виведення нових культурних сортів тощо).

До нового видання Червоної книги України були включені усі представники родини Зозулинцеві (Орхідні) *Orchidaceae*, хоча багатьом із них безпосередня небезпека зникнення не загрожує (наприклад, гніздівка звичайна, коручка чемерникоподібна та ін.), ці види навіть можуть зростати в антропоічно порушених екотопах. Проте їхня вразливість обумовлена складною біологією розвитку (потреба у специфічних грибах-симбіонтах, складна екологія запилення) та у багатьох випадках високою чутливістю до природних змін.

До Червоної книги також включені усі представники роду Ковила *Stipa*, що є індикаторами оптимального стану розвитку степових угруповань, оскільки степи у минулому займали 40% території України, а тепер збереглися лише на площі, що становить приблизно 1%. Одночасно, розорювання, надмірний випас, забудова, рекреація та інші антропоічні фактори, а з іншого – режим абсолютного заповідання у заповідниках, призводять до скорочення, а зрештою й до зникнення популяцій видів ковили.

Суттєвих доповнень зазнали списки видів водоростей, мохоподібних, лишайників (ліхенізованих грибів) і грибів, що стало можливим завдяки детальнішому дослідженню цих груп як в окремих регіонах, так і у системі існуючих об'єктів природно-заповідного фонду держави.

Структура нового видання у цілому нагадує попереднє: статті з характеристикою видів розміщені у п'яти основних розділах, сформованих за систематичним принципом, які об'єднують рослини та гриби різних відділів, класів або інших високих таксономічних рангів. Кожна стаття розпочинається з української та латинської (наукової) назв виду; за потреби наводяться також синонімічні назви, під якими цей вид наводився у науковій і популярній літературі. Наукова назва та синоніміка не тільки дозволяють однозначно ідентифікува-

ти вид, але й містять важливу номенклатурну інформацію про таксономічну належність і статус виду. Таксономічне положення відображає, зокрема, належність виду до певної родини; для деяких видів у новому виданні приналежність до родини змінена порівняно із попереднім виданням, що відбиває сучасні таксономічні та номенклатурні зміни щодо тих або інших родин. Наприклад, деякі види, що раніше відносили до родини Ранникові */Scrophulariaceae/*, зараз віднесені до родин Вовчкові */Orobanchaceae/*, Веронікові */Veronicaceae/* тощо. Родини у межах відділів і класів, роди у межах родин та види у межах родів розміщені в алфавітній послідовності. Для кожного виду вказані природоохоронний статус, його наукове значення, ареал виду та його поширення в Україні, у тому числі у межах адміністративних областей. Також вміщена інформація про чисельність і структуру популяцій, причини зміни чисельності, умови місцезростання. У статті наводяться коротка загальна біоморфологічна характеристика виду, режим збереження популяцій та заходи із охорони, розмноження та розведення виду у спеціально створених умовах, господарське та комерційне значення. Закінчується стаття зазначенням основних джерел інформації та переліком її авторів. Кожна стаття супроводжується ілюстрацією та картосхемою поширення виду в Україні.

У виданні також вміщено нормативні документи, що стосуються Червоної книги України, та довідкові матеріали.

Разом із тим із нового видання Червоної книги України вилучено 26 видів фітобіоти, що були занесені до другого видання 1996 р. [9]. Із вилучених видів 2 мають відношення до території Рівненської області – астранція велика */Astrantia major L./* з родини Селерові */Apiaceae/* та арніка гірська */Arnica montana L./* з родини Айстрові */Asteraceae/*. Що стосується астранції великої, то дійсно цей вид утворює чисельні популяції у Карпатах і на прилеглий території, розсіяно зустрічається на заході рівнинної частини України. На Рівненщині астранція відома з усіх фізико-географічних областей, однак число локалітетів невелике, а чисельні популяції формує лише на Малому Поліссі. Цей вид є рідкісним для нашої області, тому тепер потребує включення до Переліку регіонально рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин Рівненської області. Із арнікою гірською ситуація не така однозначна й тому її виключенню із нового видання передували тривалі дискусії. Варто зазначити, що арніка гірська для території Рівненської області наводиться за старими даними, підтверджені про її сучасне зростання немає, можливо що цей вид тут уже зник.

Різноманітність природно-екологічних умов і особливості гео-

логічної історії території Рівненської області, наявність відносно добре збережених природних екотопів, особливо у її поліській частині, обумовили зростання тут чималого числа видів рослин, які підлягають охороні на загальнодержавному рівні. Інформація про зростання таких видів флори на Рівненщині здебільшого стосується окремих об'єктів природно-заповідного фонду. Нині опубліковані списки видів рослин, які занесені до другого та третього видань "Червоної книги України" для Рівненського природного заповідника [11; 12], для Надслучанського регіонального ландшафтного парку [13], на базі якого реалізується проект створення національного природного парку, для Дермансько-Мостівського регіонального ландшафтного парку [14; 15], на основі якого був створений і нині функціонує Дермансько-Острозький національний природний парк. Фрагментарні відомості про раритетні види флори менших за розміром заповідних об'єктів і невеликих територій поза їхніми межами наводяться у довідниковому виданні "Природно-заповідний фонд Рівненської області" [16], а також в окремих наукових публікаціях [17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24]. Однак, систематизовані та узагальнені дані щодо представленості раритетного фітофонду на території Рівненської області у цілому на сьогодні відсутні. Варто також зазначити, що інформація, яка наведена у третьому виданні Червоної книги України (2009 р.) і стосується нашої області, є неповною, дані про поширення деяких видів є доволі давніми і їхнє сучасне зростання тут нині не підтверджується. Окрім того, під час проведення упродовж останніх років польових флористичних досліджень були отримані нові дані про хорологію та стан популяцій видів флори із Червоної книги.

Тому мета наших досліджень полягала у зборі, аналізі та узагальненні даних щодо категорій раритетності, хорології, ценотичної приуроченості та стану популяцій видів рослин, занесених до третього видання "Червоної книги України", на території Рівненської області та її окремих фізико-географічних областей.

За основу для аналізу була взята інформація, що наведена у третьому виданні Червоної книги України [10], яка доповнена матеріалами польових досліджень автора та даними, що вміщені у наукових флористичних публікаціях за період 1995-2015 рр. Також були долучені гербарні матеріали кафедри агрохімії, ґрунтознавства та землеробства НУВГП (м. Рівне) та фондів Рівненського обласного краєзнавчого музею. Таксономічний склад і назви таксонів наведені відповідно до Червоної книги України.

Окрім аналізу за природоохоронним статусом, усі види флори із Червоної книги України були проаналізовані за категоріями раритетності у масштабах усієї території Рівненської області. Було виділено 4

категорії видів: дуже рідкісні (для території області відомо не більше 5 локалітетів), рідкісні (відомо не більше 20 локалітетів, популяції видів є малочисельними, їхнє відтворення незадовільне або супроводжується дією негативних факторів), малопоширені (відомо не більше 20 локалітетів, однак популяції видів є багаточисельними, їхнє відтворення задовільне), потенційно вразливі (для території області відомо понад 20 локалітетів, популяції видів є відносно чисельними, однак можуть зазнавати значного антропогенного впливу або ж вони характеризуються складним циклом відтворення). Під час встановлення фітосозологічних категорій враховувалась також повнота вивчення території. Поширення видів у межах території Рівненської області наведене за фізико-географічними областями: Волинське Полісся (ВП), Житомирське Полісся (ЖП), Волинська височина (ВВ), Мале Полісся (МП), Північноподільська височина (ПВ) [25; 26].

У переліку видів із Червоної книги України (2009 р.), які зростають на території Рівненської області, серед інших вказуються і такі, як сон лучний *Pulsatilla pratensis* (L.) Mill./ із родини Жовтецеві *Ranunculaceae*/, молочай волинський *Euphorbia volhynica* Besser ex Racib./ із родини Молочайні *Euphorbiaceae*/, клокичка периста *Staphylea pinnata* L./ із родини Клокичкові *Staphyleaceae*/, коральковець тричінадрізаний *Corallorhiza trifida* Chatel./, глевчак або малаксис однолистий *Malaxis monophyllos* (L.) Sw./, язичок зелений *Coeloglossum viride* (L.) Hartm./, псевдорхіс білуватий *Pseudorchis albida* (L.) A. Love et D. Love/, зозулинець шоломоносний *Orchis militaris* L./, плодоріжка салепова *Anacamptis morio* (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase/, п. блощична *A. coriophora* (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase/, які усі належать до родини Зозулинцеві *Orchidaceae*/. Проте, ці вказівки ґрунтуються на доволі старій інформації, що була взята із наукових праць кінця XIX – першої половини XX століття. Так, молочай волинський наводився Й. Панеком для Вишневої гори біля м. Рівне та для Соколиних гір між смт Соснове та с. Маринин Березнівського району [27]. Зростання клокички перистої за посиланням на А.І. Барбарича вказувалось для с. Тростянець Вербського району (нині це територія Дубенського району) [28]. Плодоріжка салепова (зозулинець салеповий) та коральковець тричінадрізаний наводились І.Ф. Шмальгаузенем для околиць м. Рівне [29]. Плодоріжка салепова потім також наводилась Й. Панеком для Вишневої гори та для місцевості між селами Караєвичі і Бегень Рівненського району [27]. Язичок зелений вказувався для околиць Мізоча А. Реманом [30]. Псевдорхіс білуватий наводився для Студениці в околицях м. Дубно [30]. Зозулинець шоломоносний також Й. Панеком наводився для урочища Торськ біля с. Караєвичі Рівненського району [27]. У науково-популярному виданні «Край лісів та імлістих бо-

літ» (1988 р.) Т.Л. Андрієнко зі співавторами для Рівненської області наводить псевдорхіс білуватий, язичок зелений, малакис (глевчак) однолистий, коральковець тричінадрізаний як види, що можливо, втрачені [6]. Сон лучний (сон чорніючий) наводився О.О. Орловим у другому виданні Червоної книги України (1996 р.) [31], пізніше в одному із електронних видань цей вид вказувався для Сарненського району [32], однак без зазначення джерела первинної інформації. Нових даних про сучасне зростання зазначених вище видів на території Рівненщини немає, тому достатніх підстав включати їх до складу флори області немає. Осока Буксбаума /*Carex buxbaumii Wahlenb.*/ наводиться для території Надслучанського регіонального ландшафтного парку у Березнівському районі [33; 13; 34] та для ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Дерманська», що розташована на території Здолбунівського району [16]. Осока піхвова /*Carex vaginata Tausch*/ також за літературними даними наводиться для Надслучанського регіонального ландшафтного парку та для гідрологічного заказника загальнодержавного значення «Дібрівський» на території Зарічненського району [16]. Однак перевірка гербарних зразків цих двох видів осок, які зберігаються у фондах Рівненського обласного краєзнавчого музею, засвідчила їхнє неправильне визначення та безпідставність вказівок щодо зростання на території Рівненщини.

Водночас інформація у Червоній книзі про зростання декількох видів рослин на території області відсутня, хоча вони достовірно відомі із окремих джерел. Так, зелениця (дифазіаструм) триколоскова виявлена у Білоозерському лісництві Володимирецького району та Північному лісництві Дубровицького району, що входять до складу Рівненського природного заповідника. Щитолісник звичайний зростає у Карасинському лісництві Сарненського району, що також є частиною Рівненського природного заповідника [11]. Окрім того, цей вид за літературними даними наводиться для Зарічненського району з території регіонального ландшафтного парку «Прип'ять – Стохід» [16; 34]. Відкасник осотоподібний був виявлений автором біля залізничної станції Любомирськ Рівненського району [22]. Також у фондах Рівненського обласного краєзнавчого музею зберігаються гербарні зразки цього виду, що були зібрані біля с. Річиця Гоцанського району. Ковилу вузьколисту В.І. Мельник наводить для Надслучанського регіонального ландшафтного парку [13].

Із врахуванням вище наведеної інформації, можна вважати, що на території Рівненської області зростає 85 видів судинних рослин, які включені до третього видання Червоної книги України (2009 р.). Вони об'єднуються у 3 відділи, 35 родин і 61 рід (табл. 1). Таким чином, частка видів судинних рослин із Червоної книги складає приблизно 7,1% від загального числа видів природної флори Рівненської

області (орієнтовне число – 1200 видів). Судинні спорові рослини представлені лише двома відділами (Плауноподібні та Папоротеподібні), 5 родинами, 7 родами та 9 видами. Решта 76 видів належать до Покритонасінних, серед яких Однодольні представлені 40 видами із 10 родин, Дводольні – 36 видами із 20 родин. Серед родин найбагатшими на раритетні види виявились: Зозулинцеві (19 видів), Осокові (9 видів), Плаунові (5 видів); серед родів – Осока (6 видів) та Зозульки (4 види).

Аналіз поширення видів із Червоної книги на території окремих фізико-географічних областей Рівненської області свідчить, що найбільше число таких видів (61 або 71,8% від загального числа видів) зростає у межах Волинського Полісся. Це є закономірним явищем, оскільки воно займає найбільшу площу на території області та залишається найкраще збереженим щодо природного середовища. Варто зазначити, що лише тут зростають такі види, як молодильник озерний, сальвінія плаваюча, зелениця триколюскова, осоки тонкокореневищна, дводомна і торфова, ситняг сосочкоподібний, м'якух болотний, щитолісник звичайний, альдрованда пухирчаста. Чимало видів зростає також у межах Волинської височини (50 або 58,8%). Незважаючи на значну господарську освоєність території цього регіону, завдяки різноманітному рельєфу, неоднорідності геологічної будови, наявності карбонатних боліт і останцевих горбів на крейді, тут збереглося багато раритетних видів рослин. Лише з території Волинської височини відомі такі види, як осока Хоста, меч-трава болотна, костриця блідувата, ковила волосиста, відкасник татарниколистий, гвоздика несправжньоопізня, конюшина червонувата, жостір фарбувальний, ломикамінь зернистий, скополія карніолійська. 47 видів рослин (55,3%) представлено у межах Малого Полісся, хоча воно займає на території Рівненщини незначну площу. Однак, цей регіон досить своєрідний, відзначається багатством рослинного та тваринного світу. Лише з цієї фізико-географічної області відомі такі види, як билинець довгорогий, тофільдія чашечкова, місячниця оживаюча, аконіт опушеноплодий. Дещо менше видів (45 або 52,9%) відомо із Житомирського Полісся. Ковила вузьколиста та плавун щитолісний зростають лише у межах цієї фізико-географічної області. Найменше видів (16 або 18,8%) відомо із Північноподільської височини, яка лише своєю північною околицею заходить на територію Рівненської області. Лише 12 видів відомі із усіх фізико-географічних областей. Варто зауважити, що у флористичному відношенні рівненська частина Житомирського Полісся та Північноподільської височини досліджені недостатньо, тому тут можуть бути виявлені й інші раритетні види. Також звертає на себе увагу той факт, що чимало таких видів рослин зростають на межі різних фізико-географічних областей, тобто в еко-

тонах, особливо на межі Волинського Полісся та Волинської височини і на межі Волинської височини та Малеого Полісся.

Із врахуванням інформації про зростання різних видів флори на території Рівненської області у минулому, що наводилась у колишніх наукових джелерах, але яка нині не підтверджується, зниклими за останні сто років можна вважати такі види, як морошка */Rubus chamaemorus L./* (вона повністю зникла із території України), гронянка півмісяцева */Botrychium lunaria (L.) Sw./*, молочай волинський, клокичка периста, коральковець тричінадрізаний, глевчак або малаксис однолистий, язичок зелений, псевдорхіс білуватий, зозулинець шоломоносний, плодоріжки салепова та блощична, неотіанта каптурувата */Neottianthe cucullata (L.) Schlechter/*, билинець найзапашніший */Gymnadenia odoratissima (L.) Rich./*, зозульки Траунштейнера */Dactylorhiza traunsteineri (Saut. ex Rchb.) Sool/*, водяний горіх плаваючий */Trapa natans L. s.l./*.

Таблиця

Таксономічний склад і поширення видів судинних рослин із Червоної книги України (2009 р.) на території Рівненської області

Назви таксонів	Природоохоронний статус (за Червоною книгою України)	Категорії раритетності у межах території Рівненської області	Зростання у межах фізико-географічних областей				
			Волинське Полісся	Житомирське Полісся	Мале Полісся	Волинська височина	Північноподільська височина
1	2	3	4	5	6	7	8
ПЛАУНОПОДІБНІ /LYCOPODIOPHYTA/ МОЛОДИЛЬНИКОВІ /ISOETACEAE/							
Молодильник озерний <i>/Isoetes lacustris L./</i>	вразливий	дуже рідкісний	+				

продовження таблиці

ПЛАУНОВІ /LYCOPODIACEAE/							
Зелениця (Дифазі-аструм) сплюсну-та / <i>Diphasiastrum complanatum</i> (L.) Holub/	рідкісний	дуже рідкісний	+	+			
Зелениця (Дифазі-аструм) триколо-скова / <i>Diphasiastrum tristachyum</i> (Pursh) Holub/	зникаючий	дуже рідкісний	+				
Зелениця (Дифазі-аструм) Цайллера / <i>Diphasiastrum zeilleri</i> (Rouy) Holub/	зникаючий	дуже рідкісний	+		+		
Плаунець (Ліко-подієлла) заплав-ний / <i>Lycopodiella inundata</i> (L.) Holub/	вразливий	дуже рідкісний	+	+			
Плаун річний / <i>Lycopodium annotinum</i> L./	вразливий	потенцій-но враз-ливий	+	+	+	+	+
БАРАНЦЕВІ /HUPERZIACEAE/							
Баранець звичай-ний / <i>Huperzia selago</i> (L.) Bernh. ex Schrank et Mart./	Неоціне-ний	рідкісний	+	+	+	+	пд.ч.
ПАПОРОТЕ-ПОДІБНІ /PTERIDO-PHYTA/ ВУЖАЧКОВІ /OPHIOG-LOSSACEAE/							
Гронянка багато-роздільна / <i>Botrychium multifidum</i> (S.G. Gmel.) Rupr./	рідкісний	дуже рідкісний	+	+	+		

продовження таблиці

САЛЬВІНІЄВИ /SALVINIACEAE/							
Сальвінія плаваюча <i>/Salvinia natans (L.)</i> <i>All./</i>	неоцінений	дуже рідкісний	+				
ПОКРИТОНАСІ-ННІ /MAGNOLI-OPHYTA/ ОДНОДОЛЬНІ /LILIOPSIDA/ ЦИБУЛЕВИ /ALLIACEAE/							
Цибуля ведмежа (черемша) <i>/Allium</i> <i>ursinum L./</i>	неоцінений	малопо- ширений	+	+	+	+	+
АМАРИЛІСОВІ /AMARY- LLIDACEAE/							
Підсніжник білос- ніжний <i>/Galanthus</i> <i>nivalis L./</i>	неоцінений	потенцій- но враз- ливий	+	+	+	+	+
ОСОКОВІ (СМИКА- ВЦЕВИ) /CYPERACEAE/							
Осока тонко- кореневищна <i>/Carex chordorrhiza</i> <i>Ehrh./</i>	вразливий	дуже рідкісний	+				
Осока Девелла <i>/Carex davalliana</i> <i>Smith/</i>	вразливий	рідкісний	+		+	+	
Осока дводомна <i>/Carex dioica L./</i>	вразливий	дуже рідкісний	+				
Осока торфова <i>/Carex heleonastes</i> <i>Ehrh./</i>	зникаючий	дуже рідкісний	+				
Осока Хоста <i>/Carex hostiana DC./</i>	вразливий	дуже рідкісний				+	
Осока затінкова <i>/Carex umbrosa</i> <i>Host/</i>	неоцінений	потенцій- но враз- ливий		+		+	

продовження таблиці

Меч-трава болотна <i>/Cladium mariscus</i> <i>(L.) Pohl s.l./</i>	вразливий	малопо- ширений				+	
Ситняг сосочко- подібний <i>/Eleo- charis mamillata</i> <i>Lindb. f./</i>	вразливий	дуже рідкісний	+				
Сашник іржавий <i>/Schoenus</i> <i>ferrugineus L./</i>	вразливий	рідкісний	+		+	+	
ПІВНИКОВІ /IRIDACEAE/							
Косарики черепит- часті <i>/Gladiolus</i> <i>imbricatus L./</i>	вразливий	рідкісний	+	+	+	+	
Півники сибірські <i>/Iris sibirica L./</i>	вразливий	рідкісний	+	+	+	+	
СИТНИКОВІ /JUNCACEAE/							
Ситник бульбис- тий <i>/Juncus</i> <i>bulbosus L./</i>	вразливий	рідкісний	+	+			
ЛІЛІЙНІ /LILIACEAE/							
Лілія лісова <i>/Li- lium martagon L./</i>	неоцінений	потенцій- но враз- ливий	+	+	+	+	+
ЗОЗУЛИНЦЕВІ /ORCHIDACEAE/							
Булатка велико- квіткова <i>/Cepha- lanthera damaso- nium (Mill.)Druce/</i>	рідкісний	рідкісний		+	+	+	+
Булатка довголи- ста <i>/Cephalanthera</i> <i>longifolia (L.)</i> <i>Fritsch./</i>	рідкісний	рідкісний	+	+	+	+	+
Булатка червона <i>/Cephalanthera</i> <i>rubra (L.) Rich./</i>	рідкісний	дуже рідкісний	+		+	+	+

продовження таблиці

Зозуліні череви- чки справжні <i>/Cypripedium calceolus L./</i>	вразливий	рідкісний	+		+	+	
Зозульки (Пальча- токорінник) Фукса <i>/Dactylorhiza fuchsii (Druce) Soó/</i>	неоцінений	рідкісний	+	+	+	+	
Зозульки (Пальча- токорінник) м'ясо- червоні <i>/Dactylo- rhiza incarnata (L.) Soó s.l./</i>	вразливий	потенцій- но враз- ливий	+	+	+	+	
Зозульки (Пальча- токорінник) пля- мисті <i>/Dactylorhiza maculata (L.) Soó s.l./</i>	вразливий	рідкісний	+	+	+	+	
Зозульки (Пальча- токорінник) трав- неві <i>/Dactylorhiza majalis (Rchb.) P.F. Hunt et Summerhayes s.l./</i>	рідкісний	малопо- ширений	+	+	+	+	
Коручка темно- червона <i>/Epipactis atrorubens (Hoffm. ex Bernh.) Besser/</i>	вразливий	дуже рідкісний	+	+	+	+	+
Коручка чемерни- коподібна (широ- колиста) <i>/Epipactis helleborine (L.) Crantz/</i>	неоцінений	потенцій- но враз- ливий	+	+	+	+	+
Коручка болотна <i>/Epipactis palustris (L.) Crantz/</i>	вразливий	малопо- ширений	+		+	+	
Гудієра повзуча <i>/Goodyera repens (L.) R. Br./</i>	вразливий	рідкісний	+	+	+	+	+

продовження таблиці

Билинець довго-рогий / <i>Gymnadeniacaonopsea</i> (L.) R. Br./	вразливий	дуже рідкісний			+		
М'якух (Хамарбія) болотний / <i>Hammarbya paludosa</i> (L.) O. Kuntze/	зникаючий	дуже рідкісний	+				
Жировик Льозеля / <i>Liparis loeselii</i> (L.) Rich./	вразливий	дуже рідкісний	+		+	+	
Зозулині сльози яйцеподібні / <i>Listera ovata</i> (L.) R. Br./	неоцінений	рідкісний	+	+	+	+	
Гніздівка звичайна / <i>Neottia nidus-avis</i> (L.) Rich./	неоцінений	потенційно вразливий	+	+	+	+	+
Любка дволиста / <i>Platanthera bifolia</i> (L.) Rich./	неоцінений	потенційно вразливий	+	+	+	+	+
Любка зеленоквіткова / <i>Platanthera chlorantha</i> (Cust.) Rchb./	неоцінений	потенційно вразливий	+	+	+	+	+
ТОНКОНОГОВІ							
/POACEAE/							
Костриця блідувата / <i>Festuca pallens</i> Host./	рідкісний	рідкісний				+	
Ковила волосиста / <i>Stipa capillata</i> L./	неоцінений	рідкісний				+	
Ковила пірчаста / <i>Stipa pennata</i> L./	вразливий	рідкісний		+		+	
Ковила вузьколиста / <i>Stipa tirsia</i> Steven/	вразливий	дуже рідкісний		+			
ШЕЙХЦЕРІЄВИ							
/SCHEUCHZERIACEAE/							
Шейхцерія болотна / <i>Scheuchzeria palustris</i> L./	вразливий	рідкісний	+	+			

продовження таблиці

<p>ТОФІЛЬДІЄВИ /TOFIELDIACEAE/ Тофільдія чашечкова /<i>Tofieldia calyculata</i> (L.) Wahlenb./</p>							
<p>ДВОДОЛЬНИ /MAGNOLIOPSIDA/ АРАЛІЄВИ /ARALIACEAE/ Щитолісник звичайний /<i>Hydrocotyle vulgaris</i> L./</p>	вразливий	дуже рідкісний			+		
<p>АЙСТРОВИ /ASTERACEAE/ Відкасник осотоподібний /<i>Carlina cirsioides</i> Klokov/</p>	вразливий	дуже рідкісний	+	пд.ч.		+	пн.ч.
<p>Відкасник татарниколистий /<i>Carlina onopordifolia</i> Besser ex Szafer, Kulcz. et Pawł./</p>	вразливий	дуже рідкісний				+	
<p>Язичник сибірський (буковинський, український) /<i>Ligularia sibirica</i> Cass./</p>	вразливий	малопоширений			+	+	пд.ч.
<p>БЕРЕЗОВИ /BETULACEAE/ Береза низька /<i>Betula humilis</i> Schrank/</p>	вразливий	рідкісний	+	+	+	+	
<p>Береза темна /<i>Betula obscura</i> A. Kotula/</p>	рідкісний	рідкісний	+		+		

продовження таблиці

КАПУСТЯНІ /BRASSICACEAE/							
Місячниця (Лунарія) оживаюча / <i>Lunaria rediviva</i> L./	неоцінений	дуже рідкісний			+		
ГВОЗДИЧНІ /CARYOPHYLLACEAE/							
Гвоздика несправжньопізня / <i>Dianthus pseudo-serotinus</i> Błocki/	вразливий	дуже рідкісний				+	
Смілка литовська / <i>Silene lithuanica</i> Zapal./	неоцінений	потенційно вразливий	+	+			
ТОВСТОЛИСТІ /CRASSULACEAE/							
Борідник паростковий / <i>Jovibarba sobolifera</i> (Sims.) Opiz/	рідкісний	дуже рідкісний	+	+		+	пн.ч
ЧЕРСАКОВІ /DIPSACACEAE/							
Комонничок зігнутий / <i>Succisella inflexa</i> (Kluk) G. Beck/	рідкісний	рідкісний	+	+			
РОСИЧКОВІ /DROSERACEAE/							
Альдрованда пухирчаста / <i>Aldrovanda vesiculosa</i> L./	рідкісний	дуже рідкісний	+				
Росичка англійська (довголиста) / <i>Drosera anglica</i> Huds./	вразливий	рідкісний	+	+	+		
Росичка середня / <i>Drosera intermedia</i> Hayne/	вразливий	рідкісний	+	+			

продовження таблиці

БЕРЕСОВИ /ERICACEAE/ Хамедафна (тор- фяниця) чашечко- ва / <i>Chamaedaphne</i> <i>calyculata</i> (L.) <i>Moench/</i>							
	вразливий	дуже рідкісний	+	+			
Журавлина дріб- ноплода / <i>Oxycos- cus microcarpus</i> <i>Turcz. ex Rupr./</i>	вразливий	рідкісний	+	+			
БОБОВИ /FABACEAE/ Астрагал піщаний / <i>Astragalus</i> <i>arenarius</i> L./							
	вразливий	рідкісний	+	+			
Зіновать Пачо- ського / <i>Chamae- cytismus paczoskii</i> (V. <i>Krecz.) Klásk./</i>	рідкісний	рідкісний			+	+	+
Конюшина черво- нувата / <i>Trifolium</i> <i>rubens</i> L./	рідкісний	дуже рідкісний				+	
ТИРЛИЧЕВИ /GENTIANA-CEAE/ Сверція (Беши- шниця) бага- торічна / <i>Swertia</i> <i>perennis</i> L./							
	вразливий	рідкісний			+	+	пд.ч.
ПУХИРНИКОВИ /LENTIBULA- RIACEAE/ Товстянка звича- йна / <i>Pinguicula</i> <i>vulgaris</i> L./							
	вразливий	рідкісний			+	+	
Пухирник середній / <i>Utri- cularia</i> <i>intermedia</i> Hayne/	вразливий	рідкісний	+	+			
Пухирник малий / <i>Utricularia minor</i> L./	вразли- вий	рідкісний	+	+			

продовження таблиці

БОБІВНИКОВІ							
/MENYANTHA-CEAE/							
Тлавун щитоли-стий <i>/Nymphoides peltata (S.G. Gmel.) Kuntze/</i>	вразливий	рідкісний		+			
ВОВЧКОВІ							
/OROBANCHA-CEAE/							
Шолудивник коропівський <i>/Pedicularis sceptrum-carolinum L./</i>	вразливий	дуже рідкісний	+	+	+		
ЖОВТЕЦЕВІ							
/RANUNCULA-CEAE/							
Аконіт опушеноплодий <i>/Aconitum lasiocarpum (Rchb.) Gáyer/</i>	вразливий	дуже рідкісний			+		
Горицвіт весняний <i>/Adonis vernalis L./</i>	неоцінений	потенційно вразливий	+	пд.ч.	+	+	+
Сон розкритий <i>/Pulsatilla patens (L.) Mill. s.l./</i>	неоцінений	рідкісний	+	+	+	+	
ЖОСТЕРОВІ							
/RHAMNACEAE/							
Жостір фарбувальний <i>/Rhamnus tinctoria Waldst. et Kit./</i>	рідкісний	дуже рідкісний				+	
ВЕРБОВІ							
/SALICACEAE/							
Верба лапландська <i>/Salix lapponum L./</i>	вразливий	рідкісний	+	+	+	+	
Верба чорнична <i>/Salix myrtilloides L./</i>	вразливий	рідкісний	+	+	+		
Верба Старке <i>/Salix starkeana Willd./</i>	вразливий	дуже рідкісний	+		+		

продовження таблиці

ЛОМИКАМЕНЕВІ /SAXIFRA- GACEAE/ Ломикамінь зер- нистий / <i>Saxifraga</i> <i>granulata</i> L./	зникаючий	дуже рідкісний				+	
	вразливий	дуже рідкісний			+	+	пд.ч.
ПАСЛЬОНОВІ /SOLANACEAE/ Скополія карніо- лійська / <i>Scopolia</i> <i>carniolica</i> Jacq./							
	неоцінений	дуже рідкісний				+	пд.ч
ТИМЕЛЕЄВІ /THYMELAE- ACEAE/ Вовче лико пахуче (боровик) / <i>Daphne</i> <i>genkium</i> L./							
	вразливий	дуже рідкісний	+	+	+	+	
У цілому	85	85	61	45	47	50	16

Примітка: пн.ч. – північна частина фізико-географічної області;
пд.ч. – південна частина фізико-географічної області.

У складі флори Рівненської області із Червоної книги представлені різні за науковим значенням види. Так, серед них присутній 21 реліктовий вид, із яких 12 видів знаходяться на межі ареалу, 5 видів мають диз'юнктивний ареал. На територію Рівненщини заходять ареали 4 ендемічних видів. Також тут зростає 33 види, які у межах України знаходяться на межі ареалу (на південній межі – 16 видів, на східній – 12 видів, на південно-східній – 4 види, на північній – 1 вид). 4 види характеризуються диз'юнктивним ареалом. 2 види є переважно гірськими і лише зрідка заходять на рівнинну частину країни, а ще 2 види є степовими та лучно-степовими. 7 видів характеризуються складною біологією розвитку, також 7 видів є рідкісними завдяки своїм екологічним особливостям. 5 видів представляють інтерес як генетичні системи, оскільки вони характеризуються значною поліморфністю або є аллоплоїдами.

Із території Рівненської області у Червону книгу України включені рослини, що входять до складу різних рослинних угруповань.

Найбільше число таких видів зростає на болотах, заболочених луках і прибережних ділянках (32 види), а також у різних типах лісів, на узліссях, лісових галявинах і у чагарникових заростях (31 вид). Це є свідченням того, що саме ці типи рослинності, які є типовими передусім для поліської частини області, незважаючи на значний антропогенний вплив, ще нині перебувають у задовільному стані та залишаються оселищем для багатьох раритетних видів флори. По 6 видів приурочені до лучно-степових ділянок, середньозволожених лук та розріджених чагарникових заростей. 6 видів є типовими водними рослинами, 2 види флори зростають на виходах гірських порід, ще 2 види входять до складу угруповань, які формуються на піщаних субстратах із добрим освітленням. Необхідно також зазначити, що більш як дві третини аналізованих видів можуть зростати у складі різних угруповань, часто особини популяції цих видів зосереджуються в екотонних ділянках, які формуються на стику двох окремих типів рослинності.

Аналіз розподілу видів із Червоної книги за природоохоронним статусом показує, що 47 видів рослин (55,3% від загального числа видів) є вразливими, 18 видів (21,2%) є неоціненими, 15 видів (17,6%) є рідкісними та 5 видів (5,9%) є зникаючими. У масштабах усієї території Рівненської області розподіл видів за категоріями раритетності виглядає наступним чином: 37 видів (43,6%) є дуже рідкісними, 32 види (37,6%) – рідкісними, 11 видів (12,9%) – потенційно вразливими, 5 видів (5,9%) – малопоширеними. Таким чином, понад 80% усього видового складу рослин із Червоної книги на території Рівненської області мають обмежене поширення. Особливої уваги заслуговують саме види, що є дуже рідкісними. Із них майже 20 видів відомі лише із 1-2 локалітетів. Враховуючи дані про стан популяції і їхнє відтворення, що відображені у літературних джерелах або отримані під час наших спостережень, у найбільш критичному стані нині перебувають популяції таких видів, як гронянка багатороздільна, булатка червона, тофільдія чашечкова, відкасник осотоподібний, хамедафна чашечкова, щитолісник звичайний, ломикамінь болотний, вовче лико пахуче.

Переважає число червонокнижних видів зростає на території різних об'єктів природно-заповідного фонду і таким чином потенційно забезпечені охороною. Водночас такі види, як костриця блідувата, відкасник осотоподібний, гвоздика несправжньоопізня, жостір фарбувальний, ломикамінь зернистий представлені поза межами заповідник об'єктів і є таким чином більш вразливими.

Окрім судинних рослин, у Червоній книзі України із території Рівненської області представлено 7 видів мохів */Bryophyta/*, які об'єднуються у 5 родин:

Родина **Сфагнові /Sphagnaceae/**

Сфагн Вульфа */Sphagnum wulfianum Girg./* (зникаючий);

Родина **Меезієві /Meesiaceae/**

Меезія тригранна */Meesia triquetra (L. ex Jolycl.) Angstr./* (зникаючий);

Палудела відстовбурчена */Paludella squarrosa (Hedw.) Brid./* (зникаючий);

Родина **Амблістегієві /Amblystegiaceae/**

Псевдокалієргон плауноподібний */Pseudocalliergon lycopodioides (Brid.) Hedenas (Drepanocladus lycopodioides (Brid.) Warnst.)/* (вразливий);

Псевдокалієргон трирядний */Pseudocalliergon trifarium (F. Weber et D. Mohr) Loeske/* (зникаючий);

Родина **Калієргонові /Calliergonaceae/**

Скорпідій скорпіоноподібний */Scorpidium scorpioides (Hedw.) Limpr./* (вразливий);

Родина **Thuidiaceae/**

Гелодій Бландова */Helodium blandowii (F. Weber et D. Mohr) Warnst./* (вразливий).

Із нижчих рослин із території Рівненщини у Червону книгу включено 4 види водоростей, які належать до 2 відділів і 4 родин:

Відділ **Червоні водорості /Rhodophyta/**

Родина **Батрахоспермові /Batrachospermaceae/**

Батрахоспермум зовнішньоплідний */Batrachospermum ectocarpum Sirodot/* (вразливий);

Родина **Торесві /Thoreaceae/**

Торея найрозгалуженіша */Thorea ramosissima Bory/* (рідкісний);

Відділ **Стрептофітові водорості /Streptophyta/**

Родина **Десмідієві /Desmidiaceae/**

Бамбузіна Бребіссона */Bambusina brebissonii Kütz. ex Kütz./* (рідкісний);

Родина **Харові /Characeae/**

Хара витончена */Chara delicatula C. Agardh/* (рідкісний).

Також 5 видів базидіальних грибів із 4 родин, локалітети яких відомі із території області, представлені на сторінках Червоної книги:

Відділ **Базидієві гриби /Basidiomycota/**

Родина **Боровикові /Boletaceae/**

Моховик паразитний /*Boletus parasiticus* Fr./ (рідкісний);

Родина **Веселкові /Phallaceae/**

Мутин малиновий /*Mutinus ravenelii* (Berk. et M.A. Curtis) E. Fish/ (рідкісний);

Родина **Russulaceae/**

Хрящ-молочник золотисто-жовтий /*Lactarius chrysorrheus* Fr./ (вразливий);

Сироїжка синювата /*Russula turci* Bres. (вразливий);

Родина **Листочневі /Sparassidaceae/**

Листочня (спарасис) кучерява /*Sparassis crispa* (Wulfen) Fr./ (зникаючий).

Для здійснення дієвих заходів, спрямованих на охорону та відтворення популяцій раритетних видів флори, першочергове значення має з'ясування причин, які зумовлюють їхню негативну динаміку. У сучасних умовах спостерігається дія різноманітних антропічних факторів, на яку накладаються біоекологічні особливості видів. В окремих випадках відбувається безпосереднє вилучення особин видів рослин, які становлять інтерес як лікарські, декоративні, кормові або інші цінні у практичному відношенні об'єкти. Значно частіше знищення особин видів відбувається внаслідок практичного використання цілих рослинних угруповань під час сінокосіння, випасання худоби, під час відпочинку, лісокористування та інших подібних дій, а також внаслідок повного руйнування або суттєвої трансформації оселищ видів у результаті вирубки лісів, осушення боліт, затоплення, заліснення лучно-степових схилів, розорювання. У цій ситуації заповідання окремих територій потенційно унеможлиблює такі дії.

Складнішою є проблема охорони видів, які знаходяться на межі ареалу, або які є реліктами. Адаптивність, що екологічні умови існування видів на межі ареалів зміщені від оптимального значення. Це помітно зменшує конкурентну здатність таких видів, а відхилення параметрів дії факторів у сторону песимуму, що може викликатись як природними, так і антропічними причинами, зумовлює зниження віталітету та втрату здатності до відтворення. У цьому випадку головне завдання полягає у встановленні лімітуючого фактора з подальшим пошуком шляхів його оптимізації.

Реліктові види, як правило, характеризуються вузькою екологічною амплітудою, яка у сучасну геологічну епоху реально може бути забезпечена на обмеженій території – здебільшого у рефугіумах.

Звідси випливає необхідність ретельної комплексної охорони таких територій і постійного моніторингу параметрів їхнього середовища.

В окремих випадках причини негативного впливу на стан популяцій раритетних видів є більш показовими. Так, необґрунтоване заліснення схилів, особливо південної експозиції, де сформувалися остепнені луки, призводить до поступового випадання геліофільних рослин (здебільшого степантів) внаслідок затінення та сильнішої конкуренції деревних рослин. Аналогічна ситуація спостерігається внаслідок надмірного розростання на таких схилах чагарникової рослинності. Збільшення зімкнутості крон деревного ярусу негативно відбивається на відтворенні видів узлісь і розріджених лісових ділянок, що є, на нашу думку, одним із факторів, які зумовлюють регресивні зміни у популяціях таких видів, як вовче лико пахуче, відкасник осотоподібний, ломикамінь зернистий, астрагал піщаний, комоничок зігнутий. Необхідно також врахувати ситуацію, коли щільна дернина та густий трав'яний покрив помітно знижують імовірність попадання насіння та спор на поверхню ґрунту малочисельних видів, що виключає можливість їхнього проростання. Підтвердженням цьому є факти зростання багатьох раритетних видів флори на ділянках із розрідженим травостоєм. Окрім того, висіяне на окультурених ділянках насіння деяких видів дає значно більше сходів, ніж у природних умовах.

Таким чином, територія Рівненської області характеризується помітною різноманітністю раритетного фітогенофонду, яка потребує подальшого вивчення, збереження та постійного контролю за станом популяцій видів флори, що підлягають охороні на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Автор щиро вдячний доктору біологічних наук І.М. Данилику (Інститут екології Карпат НАН України, м. Львів) за критичні зауваження та методичну допомогу під час підготовки матеріалу статті.

1. Концепція збереження біологічного різноманіття України. – К., 1998. – 17 с.
2. Національна доповідь України про збереження біологічного різноманіття. – К., 1998. – 31 с.
3. Красная книга. Дикорастущие виды флоры СССР, нуждающиеся в охране / под ред. А. Л. Тахтаджяна. – Л. : Наука, 1975. – 204 с.
4. Красная книга СССР. Книга редких и находящихся под угрозой исчезновения видов животных и растений / гл. редкол. А. М. Бородин и др. – М. : Лесная промышленность, 1978. – 460 с.
5. Красная книга СССР. Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды животных и растений / отв. ред. А. М. Бородин. – М. : Лесная промышленность, 1984. – Т. 2. – 480 с.
6. Андрієнко Т. Л. Край лісів та імливих боліт / Т. Л. Андрієнко, Г. М. Антонова, А. В. Єршов. – Львів : Каменяр, 1988. – 86 с.
7. Чопик В. И. Редкие и исчезающие растения Украины: Справочник / В. И. Чопик. – К. :

Наук. думка, 1978. – 216 с. **8.** Червона книга Української РСР / укладачі: А. П. Федоренко, В. І. Чопик. – К. : Наук. думка, 1980. – 499 с. **9.** Червона книга України: Рослинний світ / ред. Б. В. Заверуха. – К. : Укр. енциклопедія, 1996. – 608 с. **10.** Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с. **11.** Волошинова Н. О. Заповідний край лісів, боліт, озер / Н. О. Волошинова, В. А. Бачук, Ю. М. Грищенко. – Рівне : Видавництво ВАТ «Рівненська друкарня», 2007. – С. 57–58. **12.** Рівненський природний заповідник: Літопис природи. 2012 рік. – Т. 13. – Сарни, 2013. **13.** Мельник В. І. Надслучанська Швейцарія. Природа проєктованого національного природного парку «Надслучанський» / В. І. Мельник. – К. : Фітосоціоцентр, 2015. – 23 с. **14.** Дермансько-Мостівський регіональний ландшафтний парк: проблеми становлення (м. Здолбунів, 22-23 березня 2001 р.). Матеріали науково-практичного семінару. – К., 2001. – С. 129–130. **15.** Рослинний покрив Острозької долини та його охорона / В. І. Мельник, Р. М. Савчук, В. М. Баточенко, О. І. Баранський // Вісник Нетішинського краєзнавчого музею. – Нетішин, 2002. – С. 102–113. **16.** Природно-заповідний фонд Рівненської області / під ред. Ю. М. Грищенка. – Рівне, 2008. – 216 с. **17.** Андрієнко Т. Л. Рідкісні центральноєвропейські види у флорі волинської частини Західного Полісся / Т. Л. Андрієнко, О. І. Прядко // Укр. бот. журн. – 2006. – 63, № 5. – С. 661–670. **18.** Володимирець В. О. Нові дані про хорологию раритетних видів флори на території поліської частини Рівненської області / В. О. Володимирець // Проблеми Західного Полісся. Науковий вісник Надслучанського інституту : Зб. наук. праць. – Березне: НІ, 2008. – С. 24–26. **19.** Гроховская Ю. Р. Особенности видового состава гидрофильной флоры Ровенской области Украины / Ю. Р. Гроховская, В. А. Володимирець // Фиторазнообразие Восточной Европы. – 2015. – Т. IX: 2. – С. 32–44. **20.** Гуцман С. В. Раритетный компонент флоры міст поліської частини Рівненської області / С. В. Гуцман, В. О. Володимирець // Агроєкологічний журнал. – Спец. вип. – 2009. – С. 106–108. **21.** Мельник В. І. Редкие виды флоры равнинных лесов Украины / В. І. Мельник. – К. : Фітосоціоцентр, 2000. – 212 с. **22.** Мельник В. І. Нові відомості про поширення рідкісних видів флори Волинського Полісся / В. І. Мельник, О. Р. Баранський, В. О. Володимирець та ін. // Укр. ботан. журн. – 2010. – 67, № 1. – С. 62–70. **23.** Мельник В. І. *Saxifraga granulata* L. в Україні / В. І. Мельник, О. Р. Баранський, В. О. Володимирець та ін. // Укр. ботан. журн. – 2014. – 71, № 4. – С. 517–521. **24.** Мельник В. І. Географічне поширення та умови місцезростань *Carlina onopordifolia* Besser ex Szafer, Kulcz. et Pawl. (= *Carlina acanthifolia* All.) на Волинській височині / В. І. Мельник, В. О. Володимирець, І. І. Кузьмишина // Вісник Національного науково-природничого музею. Серія Ботанічна. – К., 2005–2007. – Ч. 2. – С. 489–495. **25.** Національний атлас України / Нац. акад. наук України. – К. : Картографія, 2007. – 440 с. **26.** Маринич А. М. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование / А. М. Маринич, В. М. Пащенко, П. Г. Шищенко. – К. : Наук. думка, 1985. – С. 26–44. **27.** Panec J. Roslinnosce stepowa naskalna lessowego Wolynia / J. Panec. – 1939. – 40 p.

28. Котов М. І. Рід Клокичка – *Staphylea* / М. І. Котов // Флора Української РСР. – Т. 7. – К. : Вид-во АН УРСР, 1955. – С. 206. **29.** Шмальгаузен И. Ф. Флора Юго-Западной России, т.е. губерний: Киевской, Волынской, Подольской, Полтавской, Черниговской и смежных местностей. Руководство для определения семенных и высших споровых растений / И. Ф. Шмальгаузен. – К., 1886. – 783 с. **30.** Флора Української РСР. – Т. 3. – К. : Вид-во АН УРСР, 1950. – С. 312–401. **31.** Орлов О. О. Сон чорніючий, сон-трава чорніюча / О. О. Орлов // Червона книга України: Рослинний світ / ред. Б. В. Заверуха. – К. : Укр. енциклопедія, 1996. – С. 54. **32.** Гортаючи Червону книгу. Рідкісна флора і фауна Рівненщини: Рослинний світ // Електронна книга: Рівненська державна обласна бібліотека для юнацтва, 2005. **33.** Андрієнко Т. Л. Біорізноманіття проектованого Надслучанського регіонального ландшафтного парку / Т. Л. Андрієнко, Ю. М. Грищенко, О. І. Прядко // Актуальні проблеми створення Надслучанського регіонального ландшафтного парку та шляхи їх вирішення (сmt Березне, 28-29 вересня 1999 р.): Матеріали науково-практичного семінару. – Рівне : РДТУ, 1999. – С. 44–57. **34.** Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона / під заг. ред. Т. Л. Андрієнко. – К. : Фітосоціоцентр, 2006. – 316 с.

Рецензент: д.б.н., професор Гриб Й. В. (НУВГП)

Volodymyrets V. O., Candidate of Biological Sciences, Associate Professor (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

SPECIES OF RIVNE REGION PHYTOBIOTA OF RED DATA BOOK OF UKRAINE (2009)

At the territory of the Rivne's region grows 85 species of vascular plants out of 35 families and 3 divisions, and also 7 species of moss, 4 species of alga and 5 species of fungus which are recorded to the Red Data Book of Ukraine. The distribution of physical and geographical areas and categories of rarity for vascular plants were analyzed. The greatest quantity of rare species grows within the Volyn Polissya and Volyn Upland. They include 21 species of relict plants, 33 species are at the limit of the range, 7 have a complex developmental biology, 7 characterized by ecological features. These species are distributed by the rarity categories as follows: 47 are endangered, 18 are unevaluated, 15 species of rare, 5 are vanishing. Nearly 20 species are known only from 1-2 localities at the region. The greatest number of species grows in bogs, wet meadows and forests. The general

aspects of the protection of rare species of flora are reviewed. Considered, that the condition of populations of rare species need to constantly monitor.

Keywords: rare species of plants, Red Data Book, conservation status, rarity categories, spreading, physiographic region.

Володимирец В. А., к.б.н., доцент (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

ВИДЫ ФИТОБИОТЫ РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ ИЗ КРАСНОЙ КНИГИ УКРАИНЫ (2009 г.)

На территории Ровенской области из Красной книги Украины произрастает 85 видов сосудистых растений из 35 семейств и 3 отделов, а также 7 видов мхов, 4 вида водорослей и 5 видов грибов. Для сосудистых растений проанализированы распределение по физико-географическим областям и категориям раритетности. Наибольшую долю во флоре области составляют уязвимые виды. Рассмотрены общие аспекты охраны раритетных видов флоры.

Ключевые слова: раритетные виды растений, Красная книга, природоохранный статус, категории раритетности, распространение, физико-географические области, Ровенская область.
